

Johannes Döparens dag – Empati eller främlingsfientlighet? Av Thomas Kazen

Sedan 2003 är Midsommardagen och Johannes Döparens dag ("midsommarsöndagen") åtskilda och Döparens dag har genomgående fått episteltexter från Apostlagärningarna. Andra årgången har fått en text som inte tidigare funnits i evangelieboken, första halvan av Paulus tal i synagogan i Antiochia i Pisidien. Det är knappast en av Nya testamentets mest välkända texter. Lukas konstruerar här en mycket kondenserad skildring av Israels historia, från Egypten till Johannes Döparen. Det är en starkt förenklad sammanfattning som hoppar direkt från David till Jesus och den första halvan säger mer om Lukas schematiska, frälsningshistoriska förståelse av den kristna trons förhållande till den judiska traditionen än om hur Paulus faktiskt predikade, även om den andra halvan, som saknas i dagens epistel, har en hel del gemensamt med Paulinsk textutläggning.

Texten finns förstas här därför att Döparen får ett litet utrymme i den – evangelieboken försöker ta vara på de texter om Johannes som faktiskt finns. Därför kanske det etiska problemet som ligger inbäddat i Lukas frälsningshistoriska skildring går under radarn. "... med lyftad hand förde han dem ut därifrån. I omkring fyrtio år sörjde han för dem i öknen, och sedan utrotade han sju folk i Kanaan och lät dem ta deras land i besittning." Lukas verkar inte själv reagera på denna folkutrotning utan är mer upptagen av sin typiska periodisering av historien ("Allt detta tog omkring fyrahundra femtio år".)

För den som läser och noterar kan den etnocentriska tendensen upplevas som en kalldusch efter Midsommardagens betydligt öppnare budskap om en Gud som skapat alla folk, också den från Apostlagärningarna (Apg 17:22-31). Men kanske bottenar de i samma grundsyn på mänskligheten som uppdelad i olika folkslag som av Gud tilldelats olika områden. På Areopagen talar Lukas Paulusgestalt inte bara om hur Gud låtit folken bebo hela jordens yta, men också om att Gud fastställt deras tider och gränser. Och talets fokus är avgudadyrkan som Gud tidigare haft överseende med, men nu inte längre kommer att ha. I Antiochia refererar Lukas Paulusgestalt till föreställningen om att Gud utrotade Kanaans tidigare invånare på grund av deras avgudadyrkan och gav landet åt Israel. Den underliggande grundsynen är densamma.

Uppgifterna om de gudomligt sanktionerade folkfördrivningarna och folkmorden faller tillbaka på en nyckeltext ur 5 Mosebok: "När Herren, din Gud, för dig in i det land du kommer till och tar i besittning driver han undan många folk för dig: hettiterna, girkasheerna, amoreerna, kanaaneerna, perisseerna, hiveerna och jevuseerna, sju folk som är större och mäktigare än du. När Herren, din Gud, överlämnar dem åt dig och du besestrar dem skall du viga dem åt förintelse. Du får inte sluta förbund med dem eller visa skonsamhet mot dem" (5 Mos 7:1-2). Den halvt mytiska listan på fördrivna folk, varav somliga har funnits och andra är okända, upprepas sedan åtskilliga gånger av texter som står i den deuteronomistiska traditionen.

I den verkliga historien gick inte "erövringen" av landet till riktigt på det viset, men *herem*, att viga åt förintelse i betydelsen utrota fienden totalt, är ett känt begrepp också från somliga av Israels grannar. Denna form av folkmord verkar ha utlösts av socioekologiska orsaker – folkökningar och brist på jordbruksmark – och kunde sanktioneras av den egna stamguden. Inskriptionen på Meshastelen från Moab talar om hur Mesha på order av Moabs gud Kemosh begår *herem* mot Nebo i Israel, liksom Israel enligt 5 Mos begår *herem* mot konkurrerande folk på uppdrag av Jahve.

Också i modern tid kan folkmord relateras till socioekonomiska och socioekologiska faktorer. Vi kan tänka på ett av de senaste i en lång rad, det på Tutsis i Rwanda. Utifrån en förståelse av tillgängliga resurser som begränsade kan sådana extrema "lösningar" ibland uppfattas som nödvändiga. Gruppegoism och xenofobi kan till slut bryta ner den naturliga empati och omsorg om de svaga som människan annars har stor potential för. Men för att ta steget till avhumanisering, dödligt våld och

total utrotning behövs också sanktion från högsta auktoritet. Gud fördriver DEM för att ge plats åt OSS.

Empati och altruism är annars något som 5 Mosebok ofta betonar. Invandraren, änkan och den faderlöse står ofta i fokus. För dem får man aldrig vränga rätten och för dem ska man lämna kvar efterskörden på åkern, för Gud älskar dem. De blir en retorisk figur för rättfärdigt handlande. Jeremia upprepar budet i den gammaltestamentliga texten för Johannes Döparens dag: "Handla rättvist och rättfärdigt och rädda den utplundrade ur förtryckarens våld. Kränk inte invandraren, den faderlöse och änkan, bruka inte våld mot dem" (Jer 22:3). Och längre fram i Trefaldighetstiden (5 e. Tref.) möter vi Sakarjas version: "Fäll rättfärdiga domar och visa varandra kärlek och barmhärtighet! Förtryck inte änkan och den faderlöse, invandraren och den fattige." (Sak 7:9-10).

Bägge tendenserna finns i människan: empatin och främlingsfientligheten, altruismen och gruppegoismen, tilliten och rädslan. Bägge tendenserna finns i människan – liksom i texten, ja, i samma text och samma söndag. Här ligger en paradox. Frågan är kanske vilken tendens vi väljer att odla, ge näring, utveckla och försvara?

Det är alltför vanligt att kristna tillskriver Gamla testamentet ansvaret för våldsamheterna medan Nya testamentets texter frikänns. Här ser vi hur en av de texter som öppnar upp för en universalistisk syn på Gud och mänskligheten, Apostlagärningarna, samtidigt tar ett grupptänkande för givet och utan att problematisera bär med sig ett kulturellt arv av våld mot den andre. Femte Mosebokens folkmord reduceras till en bisats, ett litet steg i historiens utveckling på väg mot Johannes Döparens ankomst och uppenbarelsen av Guds Messias. Samtidigt erbjuder den gammaltestamentliga texten denna söndag en humanitär motvikt: "Låt inte oskyldigt blod flyta på denna plats!" (Jer 22:3). En uppmaning till den som för stunden har makten, vem det än må vara. Och vi som tror att vi inte har så mycket makt, låt oss vara vaksamma och inte låta signalerna i vår samtid gå under radarn!